

TÉMA: DUŠE VENKOVA

Jan Spousta: Proměny venkova

**Příběh mařenického kostela
v sociologickém pohledu Barbory Spalové**

**Bohuslav Blažek: Venkov
mezi prehistorií a posthistorií**

**František Kutnar: Josef Pekař –
historik selského stavu**

**Marek Šmíd: Rozuměl T. G. Masaryk
Katolické moderně?**

**Zamyšlení Tima Nobleho nad novým filmem
Stevena Spielberga Mnichov**

2 / 2006

PROMĚNY VENKOVA

JAN SPOUSTA

Co je to venkov? Zatímco v některých cizích jazycích odpovídající slovo svými kořeny a konotacemi zdůrazňuje spíše krajinu, rovinnatý prostor vhodný k zemědělství – například anglické *landscape* či francouzské *campagne* – má naše české slovo původní význam „vně“, rozumí se před hradbami, mimo město. Oba aspekty jsou pro sociologickou definici venkova podstatné: venkov se definuje jako zemědělská, rurální oblast mimo dosah větších měst, oblast obydlená poměrně řídko, avšak na druhou stranu hustěji než pustina zemědělsky již téměř nevyužitelných hor, pouští či močálů.

Z toho vyplývá, že venkované jsou vždy zároveň vesničané či obyvatelé samot a téměř vždy zemědělci. Na rozdíl od města zde žije méně vzdělanců a obchodníků a neexistuje větší průmysl. Venkov je proto také konzervativnější: nové myšlenky se obvykle prosadí dříve ve městě a větší intelektuální, finanční i mocenský potenciál měst odsouvá venkov na druhou kolej v tom, co označujeme – ať už s pýchou, či s hrůzou – slovem pokrok.

Chceme-li uvažovat o duchovních a kulturních perspektivách venkova, mohlo by toto konstatování ihned znamenat konec přemýšlení: venkov je zkrátka duchovní úhor, v nejlepším případě skanzen minulosti a místo, odkud nadaní a čínorodí lidé obvykle odcházejí do města, aby po jedné dvou generacích ztratili jakoukoli vazbu ke svým venkovským kořenům. Není snad šťastné začínat úvahu takovým zdrcujícím odsudkem. Avšak vzhledem k tomu, že venkov se právě v naší národní tradici tak často a tak intenzivně idealizoval jako sídlo údajně klíčových duchovních a kulturních hodnot, bude lépe začít zcela realisticky.

Proč k této idealizaci docházelo? První příčina je dobře známa. Intelektuálové, kteří na přelomu osmnáctého a deva-

tenáctého století zahájili projekt českého národního obrození, spatřovali v zemědělci, kteří si na rozdíl od německých měst zachovali český jazyk, přirozené jádro českého národa. Historik Miroslav Hroch v této souvislosti uvádí například Jungmanna, který „spatřoval základní hodnotu rolnictva právě v jeho češství: je jádrem národa, který nemůže existovat bez lidu, ale může se obejít bez šlechty. Druhou stránkou tohoto pohledu ovšem bylo, že nově motivoval idealizaci venkova a jeho obyvatel. Jestliže totiž byl národ tehdy stále jen ideální projekcí, vizí do budoucna, potom také rolníci jako jádro budovaného národa museli být stylizováni, aby je bylo možno do této ideální vize zahrnout. (...) „Chaloupka“ se mohla stát metaforou českosti jen proto, že vlastenci sami, i když pocházeli spíše z městských domků, ji přijali za hrdý symbol svého plebejského původu.“ (Miroslav Hroch, *Na prahu národní existence*, Praha 1999, s. 256) Třeba dodat, že sami venkované většinou o vznešené úloze, kterou jim národní obrození přidělilo, ještě dlouho do devatenáctého století mnoho netušili. Svůj rodný jazyk používali bez jakýchkoli kulturních ambicí, své kroje nosili bez vlasteneckých pohnutek a svými písněmi

vyjadřovali sice všechno možné, ale žádný politický program.

Idealizace venkova jako taková ovšem není nic specificky českého. Celoevropskou příčinou idealizace venkova je romantické cítění vznikající na pozadí novověké urbanizace, komercionalizace a industrializace. Třebaže například bible ve starověku může použít pro znázornění ráje jak obraz „venkovský“ (zahrad Edenu), tak „městský“ (nový Jeruzalém), novověk postupně stále více zdůrazňuje a idealizuje venkovský klid a krásu přírody oproti špině a zkaženosti měst. Lze to vysledovat na výtvarném umění. Zatímco se neustále vrací téma rajské zahrady – především nostalgicky, jako vize oně pradávnej rajské zahrady nevinnosti a krásy, z níž bylo lidstvo v osobě Adama a Evy vyhnáno – je téma nového Jeruzaléma až na pár výjimek, jako je Zurbaránovo *Vidění sv. Petra Nolasca* (1629, galerie Prado v Madridu), v novověkém evropském malířství prakticky nepřítomno.

Pojetí a příčiny venkovského ideálu se ovšem vyvíjejí. Aristokratická bukolická idyla osmnáctého století vnášela prvek volnosti do životů dvořanů přespříliš spoutaných konvencemi. Romantický venkov devatenáctého století odpovídá na úzkost z rodící se masové společnosti, ze společnosti ženoucí se za ziskem bez ohledů na lidi i na přírodu. A konečně turistická, trampská a rekreační mentalita dvacátého století je hnána touhou po změně, kontaktu s přírodou a odpočinku – třeba i odpočinku fyzickou činností, což je věc do té doby nevidaná. Ať se však ve venkovských kulisách prochází šlechtic převlečený za pastýře, obrozenec pátrající po folklóru anebo rekreační vyražející s plavkami k vodě, vždy je třeba

klást důraz na slovo „kulisy“. Venkov není důležitý ani tak ve své reálné venkovskosti, takový, jaký skutečně je, ale slouží spíše jako jeviště pro jistou část městského života, kterou je lépe konat ve volné krajině, mimo dosah města. Jako každé divadlo, i toto nejlépe funguje tehdy, když si aktéři a diváci v jedné osobě nejméně uvědomují přítomnost divadelní iluze. Přemýšlíme-li však o venkově vážněji, neměli bychom si zakrývat, že mnohé z toho, co o venkově řekli a říkají městští intelektuálové, ve skutečnosti není o obyčejném venkově páchnoucím hnojem a potem, ale o jimi inscenované venkovské extenzi města.

Jak obrozenecká, tak romantická idealizace venkova se projevuje i v tom, jak bývá venkov interpretován politicky,

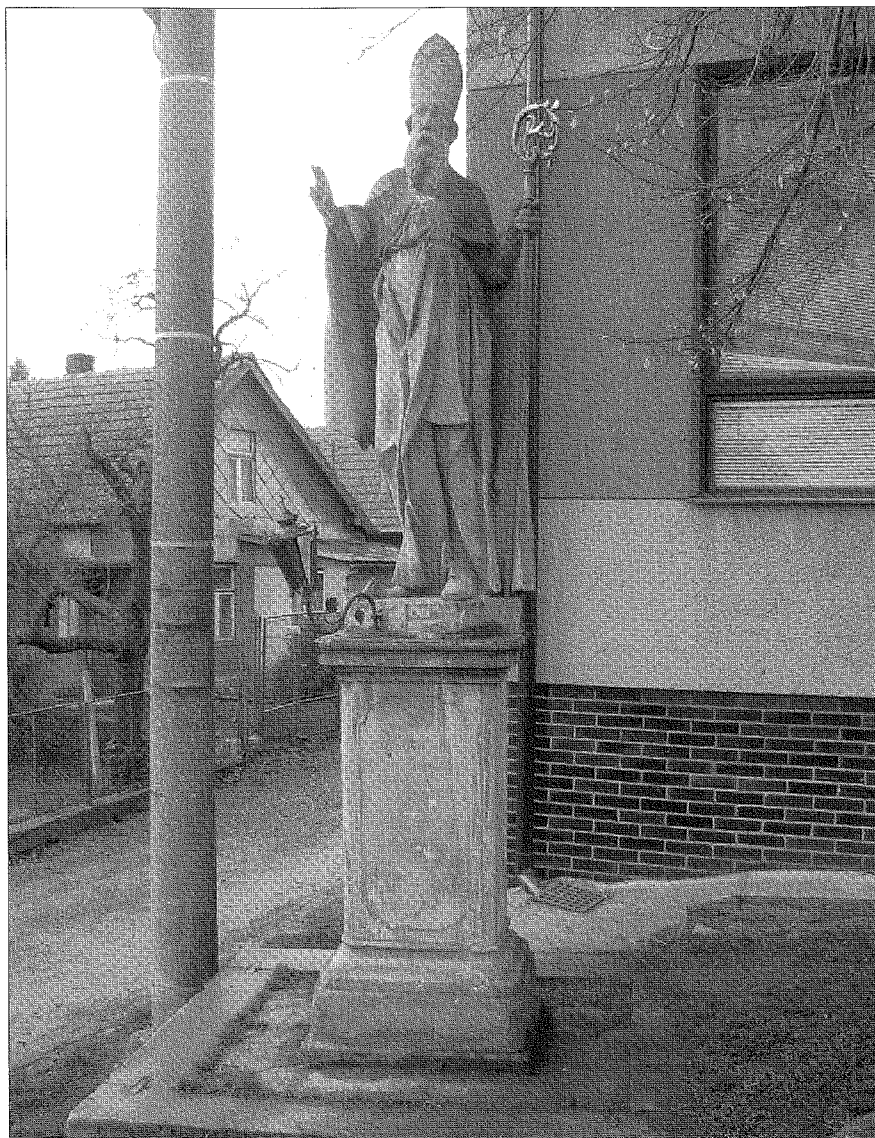
kulturně a nábožensky. Je-li venkov skutečně bytostně konzervativní, ba zpátečnický, protože je izolovaný a disponuje menšími intelektuálními zdroji, dělají jeho idealizátoři často z nouze ctnost. Politici s venkovskou voličskou základnou – od našich lidovců až po George W. Bushe – mají zajisté důvod velebít venkovany jako nositele zdravého politického citění; ale je možné této tezi věřit poté, co člověk pozná žabomyší povahu vesnické politiky na vlastní kůži? Starkáři demonstrující za větší zemědělské dotace hájí svoje požadavky tím, že jejich práce údajně pomáhá udržet krásnou kulturní krajinu, která by jinak zarostla hlozím; ale jsou jejich obří rezavé zásobníky, rámusící traktory a páchnoucí silážní jámy skutečně o tolik krásnější než prales, kte-

rý by zde mohl opět vyrůst? Katolická církev si chválí své konzervativně věřící venkovany, kteří nadále drží staleté tradice; ale chtěl Ježíš i onu směs pověry a zbožného pokrytectví, která tradiční křesťanství tak často provází?

Samozřejmě že na venkově žije množství lidí s pozoruhodnou mravní integritou a nečekanou politickou prozíravostí – ne nadarmo měli komunisté i nacisté právě s ovládnutím, zglajchšaltováním a ideologickým znásilněním venkova na mnoha místech nesmírné potíže. Že ve venkovské krajině snadno najdeme výhledy, nad kterými se tají dech – dodnes zde malíři nepřestávají hledat své plenéry. Že pod nánosem zbožných zvyků najdeme právě i na venkově skutečnou ryzost srdce a křesťanského přesvědčení – k něčemu takovému přece není třeba znát poslední díla věhlasných teologů. To všechno je pravda, a důležitá pravda. Nedává nám však oprávnění ji zobecnit na celý venkov bez rozlišování.

Sociální situace venkova se v naší době rychle mění. Zatímco těžiště rekreace se přesunulo dále do exotičtějších destinací, venkov v blízkosti velkých měst se pozvolna proměňuje na sídelní zónu a vrůstá do velkoměstských aglomerací. Venkovské okresy kolem Prahy například v posledním desetiletí zaznamenaly neuvěřitelně rychlý růst obyvatelstva a prosperity. Ještě v osmdesátých letech na hranici Prahy hned za Bílou Horou začínala pole a venkovské prostředí; dnes se desítky kilometrů daleko od Prahy táhnou novostavby domků. Často se kritizuje leckdy podřadná architektonická cena těchto „rozsekaných paneláků“; důležitější je ale jejich krajinný a sociálně topologický vliv: venkov zde přestává být venkovem, město nekontrolovaně bují a rozpíjí se do krajiny. Platí to i sociologicky: v nových domcích sídlí nová třída, podnikatelé, bílé límečky, rozhodně nikoli obyčejní venkované.

Venkov vzdálenější i nadále zůstává venkovem. I on však prochází proměnou. Především pořád pokračuje dlouhodobý trend rostoucí efektivity a stále více průmyslového charakteru zemědělské činnosti. To mimo jiné znamená, že zemědělství vyžaduje stále méně pracovníků a vzhledem k rostoucímu dosahu strojů mu stačí i řidší síť lidských sídel.

Chobyně

Proto se na mnoha místech venkov postupně vysídluje, obyvatelstvo stárne a osady se postupně blíží zániku. Jiná je situace tam, kde najdeme drobný průmysl – například potravinářský, strojírenský nebo textilní – a místní „kovozezemědělci“ se pomalu mění v maloměstské dělnictvo a liší se od svých velkoměstských protějšků hlavně nižšími dosahovanými mzdami a menší jistotou zaměstnání.

A další změny souvisí se zmenšujícími se vzdálenostmi. Už nejenom po fyzické stránce jsme si blíže díky přítomnosti automobilů a jiných dopravních prostředků, ale také informačně především díky moderní elektronice. První vlna moderních elektronických médií – film, rozhlas a především televize – působila spíše jednosměrně, tedy od města k venkovu, od vyspělejších částí světa k těm méně rozvinutým; nyní nastupuje druhá vlna, umožňující obousměrnou komunikaci: internet a mobilní telefonie. Každá nová generace se více a více zapojuje do nadlokální komunikace, nezávislé na našem fyzickém místě v prostoru, a tím i do stále univerzálnější komunikační společnosti. Tak jako mizela místní nářečí a kroje, oslabuje se nyní postupně i sociogeografický charakter místa, odlišující měšťany od venkovanů. Informační blízkost se promítá do rostoucí blízkosti kulturní.

I zde bychom mohli zase naopak hovořit o rezistenci venkova, o vytváření jakési venkovské subkultury, která se sice upíná k univerzálním ikonám z telenovel a jiných zdrojů celebrit, ale která si přesto zachovává i svoji zemitější stránku. Neúspěch některých osvětových aktivit, jako například nedávno kulturní mise několikrát nadšenců na Broumovsku, je sice na jednu stranu smutný, ale na druhou stranu vypovídá o přetrvávajícím rozdílu mentalit. Mohli bychom mluvit o částeč-

né obnově starých, typicky venkovských hierarchií v některých místech, kde se opět těší náležitě vážnosti pan starosta a pan farář jako názoroví a političtí vůdcové venkova, a vůbec o mnoha dílčích potěšitelných změnách, které leckde buď vracejí venkovu jeho původní tvář, anebo zde vytvářejí cosi sice nového, ale přitom vlastního a patřícího k místu. To všechno nám ale nesmí zastítn celkový obrázek venkova, v němž traktory nahradily koně, v němž stále ubývá vrabců i světlušek, venkova stárnoucího a vylidňujícího se.

Venkov jako celek se postupně mění v „zelenou továrnu“, která časem nejspíš setře poslední rozdíl v životním stylu a hodnotách mezi jejími pracovníky a ostatními pracujícími. Protože to, co dosud tak ostře odlišovalo rolnictvo od zbytku společnosti – geografická vzdálenost a izolovanost, neměnný rytmus přírody rámuující nepředvídané nahodilosti počasí, pevné tradice, obyčej a sociální vazby, kontakt s půdou, rostlinami a zvířaty – to všechno buď mizí, nebo přestává být výsadou venkova. Venkov v původním smyslu slova přestane být svěbytnou a sveráznou kulturní a sociální entitou. To neznamená, že by přestal být zajímavý a kulturně plodný – znamená to jen tolik, že charakter zemědělské práce se nebude příliš lišit od charakteru práce například ve stavebnictví, a že i lidé kolem těchto činností si budou podobní.

Původní charakter venkova tedy postupně odumírá. Není to největší katastrofa, jaká nás mohla postihnout, ale není to ani úplně příjemné: nenávratně tak mizí cosi z našich kořenů. Je ovšem otázka, zda tomu lze zabránit a jak. Na účinnost dotací a jiných akcí shora příliš nesázejme; jako u většiny konzervačních programů i tady hrozí, že to, co se nakonec snad podaří zachránit, bude svou

podstatou převelice odlišné od toho, do zde bývalo dříve a co jsme se snažili zachovat. Místo venkova bychom nanejvýš mohli vybudovat skanzen, v horším případě indiánskou rezervaci anebo potěmkinovské kulisy určené k odčerpávání peněz ze státního rozpočtu.

Na druhou stranu ale právě toto vyprázdnění a odumírání původního venkova dává i nové šance. Jednou z nich je šance alternativních životních stylů. Na mnoha různých místech se právě na venkově často setkáváme se vzdělanými a činnými lidmi, kteří se rozhodli zde žít nikoli proto, aby venkovany učili vysoké městské kultuře, ale proto, že se jim líbí blízkost přírody, klidnější prostředí a větší možnost dělat věci po svém. Je to obrovská plejáda sahající od jogínských poustevníků až po jedince, kteří restituovali pole a rozhodli se poctivě navázat na selskou tradici dědů. Nejsou takových lidí ještě desetitisíce a jejich individualismus a originalita jim zabraňuje vytvořit širší hnutí. Ale jejich přítomnost už je na venkově cítit.

A zde můžeme naši úvahu ukončit. Starodávní žneci již nechodí do polí s kosami, děvečky nedojí krávy ve stáji a večer u potoka netlukou slavici. A pomíjí a pomíne i mnohé z toho, co ze starých časů venkova ještě zůstává, to poetické a krásné i to smutné a tragické. Ale tím, že se venkov vyprázdnil a lidé se i dále budou stěhovat do měst, se zde více otevře prostor potenciální svobody a kreativity, hledačství a nových životních stylů. Často neúspěšných a krátkodechých, někdy i vedoucích k bloudění a ztroskotání, ale vždy majících šanci vytvořit novou krásu, novou poezii a novou tvář lidskosti.

Jan Spousta je analytik a sociolog, rediguje časopis Getsemany.

Navštivte internetové stránky CDK

www.cdk.cz

Stránka nabízí přehled všech vydaných titulů CDK, včetně obálek a anotací.
Knihy jsou účtovány s 15% slevou, pro předplatitele **Teologie & Společnosti**
dokonce s 25% slevou, poštovné a balné neúčtujeme !!!

VENKOV MEZI PREHISTORIÍ A POSTHISTORIÍ

BOHUSLAV BLAŽEK

Bohuslav Blažek (1942–2004) vyučoval sociální ekologii na fakultě architektury ČVUT a na katedře divadelní antropologie DAMU. Od roku 1991 byl ředitelem neziskové organizace EcoTerra, zaměřené na podporu participace v oblasti venkova, měst a mediálního světa. V letech 1993–2002 byl místopředsedou Spolku pro obnovu venkova. Jako jeden z mála intelektuálů si uvědomoval význam venkova a snažil se jej mnoha způsoby (knihy, články, rozhlasové a televizní diskuse a pořady, pedagogické působení) zprostředkovávat širší veřejnosti.

Urbánní predehra

Když jsem byl malý kluk, v naší pražské ulici rozvázal poštu modrý vůz tažený koněm. Ulice – dnes asfaltovaná – byla pokryta kočíci hlavami. V hlinitém pruhu mezi chodníkem a ulicí, kde teď stojí auto vedle auta, jsme vyrývali patou důlky a cvrnkali do nich kuličky. Ráno jsem chodil s bandaskou pro nalévané mléko do soukromé mlékárny, večer s dřevěným korbelem do soukromé hospody pro pivo. Led jim do sklepa vozil ledař ve voze taženém koňmi. To není příběh z první republiky: už pár let byli u moci komunisté.

Jsem městské dítě, proto musím dějiny poměřovat svými zážitkovými etalony. Čtenář nechť si vybaví své vlastní srovnávací rámce.

Prý to byl pokrok, který všechny tyhle detaily městského života smetl. Čtyřicet let oficiálně platilo, že to byl rovněž pokrok, který odstranil soukromé obchody. Po pádu totalitarismu se z definice pokroku vypustilo znárodnění a i samo slovo „pokrok“ ztratilo na přitažlivosti. Přesto se do naší čtvrti soukromé krámký v někdejší prostosti nevrátili. Vrátil se

sice symbol soukromého podnikání, firma Meinl, ale už to nebyl jeden z mnoha obchodů s potravinami, nýbrž větší a pestřejší postsocialistická samoška. Dvě vidiny, socialisticko-totalitární a kapitalisticko-demokratická, mají zřejmě přes všechny antagonismus společného jmenovatele, mýtus o pokroku.

Časy se mění a lidé s nimi, zahrál si kdysi na moudrého tuším Klement Gottwald. Máme se dívat na všechny civilizační, sociální a kulturní změny stejně, tedy jako na projevy pokroku? Či jsou to spíše znamení úpadku? Nebo je pochybená každá představa dlouhodobého vývoje, ať už v hodnotové ose směrem nahoru nebo dolů?

Je možné, že pokrok jedné domény je vykupován úpadkem jiné. Je ale nutnou podmínkou vzestupu měst zánik venkova? Nejsme ostatně spíš svědky dosud nejhlubší krize měst? A nejsou soudobé projevy odlivu z měst příznakem změny demografického trendu ve prospěch venkova?

A nebo jsou to všechno pseudootázky, které vycházejí z toho, že poměříme prudce nastupující budoucnost kritérii minulosti? Nestálo by za to pokusit se

odložit apriorně hodnotící brýle, podívat se na proměny světa nepředpojatýma očima a začít o nich vést dialog s jinými, otevřenými lidmi?

Takové rozhodnutí však vede k dalším otázkám. Jsou všechny negativně vyhlížející změny vskutku negativní? Jsou ty opravdu negativní fatálně nevyhnutelné? Co když dnešní svět není ani tak jiný v tom, že by byl zásadně horší nebo zásadně lepší, ale v tom, že je proměnlivější než kdy předtím? Lidé v předchozích staletích a tisíciletích se museli vyrovnávat s tou či onou konkrétní změnou nebo i s několika většími změnami, podmínkou našeho přežití však zřejmě je vyrovnávat se s faktem permanentní a ještě ke všemu stále rychlejší proměnlivosti zasahující postupně vše. Nebo se časy mění, ale lidé skoro vůbec ne?

Narodili jsme se pro variabilitu

K hledání odpovědí na takovou záplavu znepokojivých otázek nestačí rozhodnutí být nestranní, ale potřebujeme získat určitý odstup. Kontrast světa našeho dětství a dospělosti je sice obrovský, ale stále ještě nedostatečný pro odhad celkového směru dění. Potřebný nadhled nám může nabídnout pohled z hlediska – oproti našim dějům nesrovnatelně pomalejšího – procesu evoluce.

Každý živý tvor – a tedy i člověk – se rodí s určitou výbavou. Dalo by se říci, že právě narozený subhumánní živočich je zprávou o tom, do jakého prostředí přichází. Z jeho tělesné stavby by se dalo vyčíst, v jakém teplotním pásmu se bude pohybovat, před čím se bude ukrývat,

čím se bude žít a s čím a jakými prostředky bude bojovat. Pokud bychom uměli takto dešifrovat i geny, měli bychom jako na dlani také obraz jeho dalšího života, například jakého věku má šanci se dožít a jaké choroby mu hrozí.

Kdybychom takto četli organismus lidského novorozence, dozvěděli bychom se o jeho budoucnosti sice mnohé, nicméně to podstatné by nám uniklo. Je radikálně nahý: jeho nástroje, ochranné a útočné pomůcky, formy fascinace nebo splývání s okolím nejsou součástí jeho těla. To, co je tu navíc, je, že tu cosi chybí, respektive že je tu prázdné místo pro něco, co teprve nastane a co může být značně rozmanité. Kdežto u subhumánního živočicha jsou zjevné konstanty, na které je nastaven, člověk se rodí vybaven proměnnými, do kterých během života dosazuje různé hodnoty.

Rozmezí prostředí optimálních pro další jedincův vývoj není – jako u živočicha – takové, aby mohl proběhnout krátký, předem zakódovaný proces, ve kterém převažuje zrání. Nemluvně vstupuje do dialogu, během něhož se teprve učí mluvit – a to tou řečí, do které se zrovna narodilo. I když má třeba černou pleť, která je odolnější vůči slunečnímu záření, nemá odlišné fyziologické mechanismy připravené pro tropy. Člověk je bytost, která se rodí jako vyškolitelná pro velkou šíři klimatických i sociálních prostředí. Subhumánní živočiši se rodí jako specialisté, člověk jako generalista. Zvířecí mládě už skoro je tím, čím se brzy stane pro zbytek svého života. Lidské mládě je překypujícím kotlíkem možností, ze kterých se jistě neuskuteční všechny, ale jejichž naplňování pootevře mnohé další.

Po většinu svého evolučního rozvoje byl člověk od narození v pohybu. Putoval po zemi jako sběrač, lovec nebo pastevec a často se vydával na jiné území proto, že on nebo jeho ochočená zvířata za sebou zanechali vyrabované zdroje. Součástí tohoto sledu prostředí byla tedy variabilita. Lidské teritorium bylo posuvné. Zatímco tažní ptáci přelétají z jednoho území na druhé a zpět jedenkrát během ročního cyklu, člověk vlastně neustále kamsi táhl. Učil se jíst jinou potravu a rozpoznávat další druhy organismů a s nimi spojené šance a hrozby. Co jíst a co nejíst mu neřekly vrozené reflexy, ale pokusem

Strážek

a chybou zaplacená zkušenost, kterou nepředával potomkům geneticky, nýbrž kulturně.

Konstantnost tradice byla tedy nástrojem, jak zvládat rozmanitost a proměnlivost prostředí. Hlavní funkcí vynálezu tradice – kterým vlastně biologická *evoluce* předávala žezlo jinému, radikálně otevřenému procesu *dějin* – tedy nebylo uzavřít člověka vůči změně, ale umožnit mu, aby nalezená řešení nových problémů nemusel přenášet pouze selekcí, spojenou s vymíráním těch, kdo se žádoucím směrem nezměnili, to znamená s obrovskými oběťmi a v nesmírně pomalém evolučním čase, ale v jediné generaci (nové poznatky evoluční teorie ostatně ukázaly, že existují genetické mechanismy, které podobně rychlé mezigenerační přenosy informace v omezené míře umožňují i na subhumánní úrovni).

Hybní sběrači a lovci trvale jdou za lepším. Lepší svět ani nebudují, ani neudržují, ale hledají. Je obecně přijímán názor, že na jednom místě usazení venkovane oproti dynamickému městu představují tradiční společenství, ve kterém lidé nemají rádi změnu. To je posuzování ven-

kova z hlediska systémové úrovně měst, tedy chronologicky vzato zpětně. Viděno však v evolučním sledu přináší venkov oproti mobilním způsobům obživy vyšší způsob zvládnání změny.

Venkov se svým tradicionalismem znamená optimální míru otevřenosti vůči tomu rozsahu a druhu změny, jaký nastává v přírodě, a to v přírodě člověkem dlouhodobě, postupně, nicméně zásadně ovlivňované. Člověk-venkovan ani nenabírá zimní srst, ani neuléhá k zimnímu spánku, ani neprchá do teplejších krajin, ale chystá zásoby na zimu a osivo na jaro. Díky svým vynálezům si umí poradit s velkým chladem i vedrem. Aby mohl dlouhodobě zůstat na jednom místě, využívá intenzivněji místních zdrojů a odhaluje ty, které jsou mu bezprostředně skryté.

Co venkovský tradicionalismus neumí, to je situace, v níž převládá druhý – dalo by se říci vnitřní – zdroj změn, které vycházejí z člověka a jeho společenství: sociální inovace.

Být venkovane tedy znamená žít na jednom místě, z tohoto místa po generace vyčítat jeho skryté, pro ně specifické

potenciály a tyto potenciály využívat tak, aby zůstaly obnovitelné. Pokud vám to zní velice aktuálně, máte pravdu: je to vlastně návod k jedné formě trvale udržitelného způsobu života.

Otázky, zda venkovský způsob života je pokrokový nebo zaostalý, archaický nebo moderní či *passé* nebo aktuální, tak dostávají nový význam. Komu se svět zdá být bezedným zdrojem, tomu se venkovský způsob života může jevit jako zastaralé opatrníky. Jsme-li však na dně mnoha neobnovitelných zdrojů, stává se jedním z návodů k přežití.

Mentalita venkovanů v sociálně ekologické perspektivě

Žít zakořeněn na jednom místě a dobře to psychicky snášet předpokládá, že se člověk s tímto místem pozitivně identifikuje. K tomu patří, že ho místo zajímá, že je do detailu zná, že ho baví poznávat je stále více a že má bohatý slovník pomístních názvů. Pokud se toto místo mění jen v ročním cyklu, pak to chce umět si ukládat poznatky do paměti tak, aby se daly vyhodnotit pravidelnosti a odchylky od cyklu. Venkované si pamatují, v kterém roce byla dlouhá zima, kdy v létě nespřchlo, kdy bylo hodně mšic – a také jaké to s sebou přinášelo následky a jak se s tím vším lidé vyrovnávali. Je to empirická, induktivní forma abstrakce, bez troufalých spekulací a s velmi praktickými dopady.

Tento přístup ke světu není nějakým automatickým důsledkem určitého prostředí. Samozřejmě lze žít mimo město a chovat se zcela jinak než tradiční venkovan – otázka ovšem je, za jakou cenu (nejenom finanční). Tato „venkovská smlouva“ – *contrat rural*, navážeme-li na Rousseauův termín „společenská smlouva“, *contrat social* – není „harmonie člověka a prostředí“ – tedy žádná rousseauovská idyla –, ale je to tisíciletí ověřená záruka dlouhodobých stabilních vztahů mezi lidským společenstvím a jím kultivovanou přírodou.

Základem modelu života venkovana není nouze: je to společnost poměrné hojnosti, která si ale ukládá trvalé omezení ve jménu společné budoucnosti.

Kořistnictví stejně jako hýření jsou vyloučeny, protože společnou budoucnost podkopávají. Kdo se ovšem v době, kdy města ještě nebyla dominantní systémoveou úrovní, narodil na vesnici, jeho setrvání na venkově pro něj nebylo otázkou svobodné volby. Právní uspořádání, vlastnické vztahy i náboženství rozhodly za něho. Odchod byl možný leda jako dramatický útěk.

Modus zakořeněného venkovského života dnes přestává být fatalitou a stává se výzvou. Výzvou vědomě zůstat nebo zvolit život na venkově po dobu „rekreace“, pro sezónu od jara do podzimu, na jedno životní období nebo do konce života. K tomuto rozhodnutí vede celá plejáda motivů, které se navzájem nevylučují, ale spíše podporují:

- výskyt civilizačních chorob spojených s pobytem ve městě (astma, alergie...),
- neúnosná výše nájemného za byt a/ nebo pracovní prostory ve městě,
- potřeba vystoupit ze zrychlujících se rytmů a tempa mediální civilizace,
- potřeba vlastní spoluúčasti na produkci zdravých potravin,
- potřeba tělesného pohybu ve zdravém prostředí, který by nebyl pouze kompenzační, ale měl svůj další smysl,
- touha doplnit volný pohyb ve virtuálních prostorech umožněný médii, fyzickým bytím v jednom místě a jedním společenstvím,
- touha žít s lidmi, kteří se umějí navzájem bavit a nejsou ochotni stávat se osamělými konzumenty zábavy,
- touha žít tam, kde jsou v noci vidět hvězdy.

Dovolil jsem si v úvodu připomenout, jak se za půlstoletí změnilo klima velkoměsta. Města se od té doby stala mnohem přitažlivější, ale také mnohem hroživější. A venkov? Jako by se nám ztrácel pod rukama. Vypadá to, že tak jako si při práci už nezpíváme lidové písničky a ani nám to nepřijde, tak si jednoho dne ani neuvědomíme, že při své jízdě „rekreační krajinou“ nepotkáváme ani jednoho trvalého místního obyvatele...

Oklikou přes síť spojitostí dějinných a evolučních jsem se pokusil ukázat, že v případě venkovského způsobu života nejde o pouhou nostalgii, jako je tomu u folkloru. Život společnosti bez venko-

va je jako život individuálního pacienta s pacemakerem. Když tato náhražka přirozené rytmizace pomáhá přežít jedincům s nemocným srdcem, je to dobrá zpráva – kdybychom však připustili, že základní rytmus společnosti, který se vpišoval do lidských organismů na venkově, začne místo toho masově řídit elektronika, vystavili bychom se tím smrtelnému ohrožení jako živočišný druh. Proč hned mluvit o ztrátě přirozenosti, ta je ostatně velmi relativní. Schopnost autarkního života s rostlinami, živočichy a malým kouskem krajiny je však modelem přežití a modelem sebeobnovy, který by měl být dostupný všem, kdo se pro něj rozhodnou.

Na počátku jedenadvacátého století bude venkov místem, kde se budou moci hojit lidé „popálení“ příliš prudkým tempem změn. Bude dobrovolným azylem pro doléčování drogově závislých, pro bezdomovce a běžence i pro oběti civilizačních chorob. Bude útočištěm pro nejstarší generaci a ideální školou života pro malé děti. Místo dalšího bytění státní i „alternativní“ medicíny s jejich strmě narůstajícími náklady bude tou nejlevnější léčbou planety ochořevší „nemocí růstu“.

Možná, že se tato objednávka přicházející z civilizace měst a médií některým venkovanům nebude líbit a nepřijmou ji. Historici však říkají, že osudy venkova vždy závisely na tom, jak podnětnou zá-
kázku od měst dostával.

Shrnutí: Pohlížíme-li na venkovský a městský způsob života jako na systémove úroveň, pak venkovský tradicionalismus není formou uzavření se vůči změně, ale naopak cestou zvládnání změny v té míře, v jaké ji přináší člověkem pozvolna kultivovaná příroda a její cykly. Takto viděn není venkovský život překonaným archaismem, ale jedním ze způsobů trvale udržitelného života. V 21. století to jistě nebude prostředí, do kterého se člověk narodí a nebude moci je do smrti opustit, ale bude to jedna z možností volby, ke které lidé budou dospívat jako k řešení četných problémů urbánní a mediální civilizace.

Text z pozůstalosti Bohuslava Blažka redakci poskytl Jiřina Olmrová.